

הכפר נולצ'ובו *

עקיבא ניר

"ינו, מחר אתה יורד עם קרול אל הכפר". הבחורים הסרוחים על דרגשיהם הרימו את ראשם. יאן היט הפטיק לגלף את המקל שבידו, הניחו הצדה לאט, קם מהדרגש ובקול של רוכל פנה אל הבחורים: "הזמנות בבקשה, הזמינו סחורות, אנו מספקים הכל. חנותי פתוחה עוד חצי שעה. אל יעזו איש להעיר אותי משנתי לשם הזמנה, כי אז יהפך לו בונקר זה לקבר!"

נטל מנורת קרביד, התקרב באור העמום של הבונקר אל הדלת הפתוחה, התישב על דלי ריק, הכניס לתוך מיכל המנורה שלוש חתיכות קרביד, הבריג אותה, ופתח בזהירות את ברז המים. בקול שריקה יצא הגז דרך נקב קטן. היס הדליק גפרור ולהבה לבנה מהבהבת האירה את הבונקר.

הוא נסוג אל הדרגשים ותלה את המנורה.

"סגרו את הדלת, הרוח מכבה את המנורה".

"גיחנק", נשמע קול עבה.

"אין דבר, מלחמה כעת", ענה היס.

איש לא זז ממקומו. בלית ברירה הניח היס את המנורה מאחורי התנור, להגן עליה מפני הרוח וסגר את הדלת. אח"כ תלה שוב את המנורה, התישב על דרגש, רשם על פתק קטן את הזמנות הבחורים. האויר נעשה דחוס. עשרה בחורים הצטופפו בבונקר קטן. תוך כדי תנומה שומע קרול שפאוול מזמין רצועות עור לשרוך בהם את נעליו והוא מהרהר כי למחרת יהיה אף הוא בכפר, יתרחץ במים חמים ויוכל לייבש את נעליו.

בשעה מוקדמת יצאו את הבונקר. צינת הבוקר הקבילה את פניהם. מההרים נשבה רוח קרה. החישו את צעדיהם. לא דברו. כפור לבן רשרש תחת רגליהם. ממרחקים הביאה הרוח הדי התפוצצות. אחרי כל התפוצצות היה מרים היס את ידו ושורק שריקה חרישית. ירדו. ינו רץ בזריזות ואלו קרול רק בקושי מחזיק על ידו. עוברים קרחתי-יער ונכנסים ליער אלונים. האדמה נעשית בוצית וחלקלקה. גולשים מעץ לעץ, מתחילים להזיע. עתה יש לחצות נחל הרים. מימיו גועשים. אין ברירה, צריך להכנס למים.

זרחה השמש. אור ורוד נשפך אל בין צמרות העצים. ריח אדמה לחה, ריח עלים נרקבים, ריח מים זורמים, ריחות אביב. עולים על הגבעה האחרונה. לפניהם, כעל כף היד, משתרע הכפר נולצ'ובו. מתישבים לנוח על עץ כרות. היס מוציא מתרמילו רימון יד ומכניסו לכיס.

* קטע מתוך סיפור דוקומנטרי שצומד להופיע בהוצאת מורשת.

הוא יורד ראשון אל הכפר. כעבור מחצית השעה ירד אחריו גם קארול.
רואים את היס כשהוא נכנס לתוך הכפר ונעלם בין העצים.

נולצ'בו כפר קטן הוא. בן 460 נפשות. אין דאר. אין כנסיה. מגדל הפעמונים העשוי עץ הוא העדות היחידה כי אכן חיים נוצרים בכפר זה. חנות מכולת אין. התושבים קונים את מצרכי המזון בכפר טורני, מעברו השני של נהר ואג, המרוחק 5 ק"מ. חצי שעה הליכה אל תחנת הרכבת הקרובה, אף היא מעבר לואג. דוברה מעבירה אנשים דרך הנהר. ובחורף כשהמים קופאים, עוברים ברגל. לעת שטפונות מנותק הכפר לחלוטין. רופא אין. המילדת היא הסמכות הרפואית העליונה. מורה אחד מלמד את 70—80 ילדי הכפר מכל הגילים. אדמות הכפר מצמיחות יבולים דלים ומרבית תושביו מחפשים פרנסה בעבודה בסדנת הרכבת בעיר ורוטקי. לאחר שמונה שעות עבודה והליכה של 6 ק"מ עוד עובדים הם בשדותיהם ומטפלים בבעלי חיים. קשים החיים!

לפני מלחמת העולם הראשונה התישבו שתי משפחות יהודיות בכפר עני זה ועסקו בו בחקלאות ובמסחר. את ילדיהם היו שולחים אל בתי הספר שבערים ושוב לא חזרו אל הכפר. רק בת־משפחה אחת נשאה לבן המשפחה השנייה ושניהם נשארו בכפר. הזקנים מתו. הצעירים חסלו את החנות והתפרנסו מחקלאות. ילדים לא היו להם. אביו של קרול נולד בכפר זה. קרול היה מבלה את כל חופשותיו אצל דודו בכפר.

אחרי כשלון המרד הסלובקי, כבשו הגרמנים את הכפר, שתושביו תמכו בפארטיזאנים. דודו חודתו של קרול עברו לכפר אחר. בחודש דצמבר 1944 נתפס קרול על ידי הגסטאפו בבראטיסלבה והצליח לברוח. הוא בא לנולצ'בו. רצה להשאר שם כמה ימים ולמצוא קשר אל יחידת הפארטיזאנים בהרי ליפטוב, בה לחמו חבריו. הגרמנים היו בכפר. פועלי הרכבת אתם בא לכפר החליפו אתו חלקי לבוש, כדי שלא יתבלט בעיני השומר הגרמני. הוא נכנס אל ראש הכפר — דובוביץ אשר קיבל אותו יפה. מיד הובילוהו אל בית דודו, והראו לו, כי הכל נשאר במקומו. אנשי הכפר שומרים על רכושם. הם מטפלים בסוסים, בפרות ובכבשים. כל דברי ערך הוסתרו. ראש הכפר הציע לקרול להשאר בכפר ולגור אצל בתו, אשר בן לה בגילו, והוא יהיה לו כאח. קרול שאל האם אינו מפחד, כי ימצא בכפר מלשין, ואז יתנקמו הגרמנים בו ובכפר. דובוביץ הרגיע אותו. אין מלשין בכפר. כולם מושכים ביחד.

גברים רבים התאספו אצל דובוביץ אותו ערב והתענינו בגורל משפחתו של קרול. כולם היו בדעה שעליו להשאר. קרול ניסה להסביר להם את הסכנה שבדבר. ראש הכפר הפסיק אותו: „ראה, אביך נולד בכפרנו, משפחתך חיה פה שני דורות. לך זכות חוקית להיות פה. חוקי ההילטריסטים לא חלים עלינו". כולם הסכימו אתו.

חודשיים נשאר קרול בכפר. המצב הלך ורע. החזית קרבה. הבחורים התארגנו. נמצא קשר אל יחידה פארטיזאנית, שפעלה בסביבה. הם בנו בונקר ביערות ויצאו. הקשר עם הכפר היה קבוע. יום יום ירדו שני בחורים אל הכפר... קרול הציע בשעון. עברה מחצית השעה מאז הלך היס. הוא בדק את אקדחו, פתח את הנצרה וירד לכפר.

יאן היס בדיק בפעם נוספת את תוכן התרמיל, הוסיף לתוכו מסמרים גדולים, בקבוק נפט, גפרורים וסבון ואחר כך בתנועה אטית סגר אותו והורידו מתחת לספסל.

„אלך לקראת הפועלים, אקח מהם את העתון של היום ונצא. תנוח בינתיים.“
 „אל תתמהמה! אין לי השק להתבוסס בבוץ בלילה.“ — ענה קרול. בשריקה עליזה יצא יאן לדרך, קרול ראה אותו מבעד לחלון הפתוח עוקף בזהירות שלוליות של מים. הוא התישב ליד השולחן, הניח עליו את ראשו. איזו הרגשה נפלאה לשבת ברגליים יבשות, במטבח כפרי נקי זה. השעון המעורר הגדול מתקתק לתוך אזניו את מנגינותיו ההדגוניות ועיניו נעצמו לאט לאט.
 נשמעו צעדי ריצה של אשה. קרול הרים את ראשו וראה מטפחת שחורה נעלמת בכיוון לדלת הבית. הדלת נפתחה בחוזקה ולתוך המטבח התפרצה מילה היאס. פניה ההוורים והרזים ועיניה הקרועות לרווחה הביעו אימה. קרול קפץ מהספסל ושאלה מה קרה.

„גר...מנים“.

במהירות נגש קרול לחלון ופתחו. האקדה! — בזכר. הניחו בעלית הגג. הוא צעד לאחור, אך נמלך בדעתו וקפץ מבעד לחלון. ביתה של מילה היאס היה בית קיצוני ובמרחק של כ־30 מטר ממנו זרמו מימי הסוחפים של נהר ואג. לאורך הנהר בוטננים ומתבנים, מקום טוב להמלט ולהסתתר בו.

„הרם ידיים.“ קרול ציית לפקודה. לפניו שני אנשי הגאורדה הפאשיסטית של הלינקה^o. אחד מהם, בחור צעיר כבר 17, שפניו חסרים עדיין חותם של זקן, התקרב אליו, והחל דוחף אותו ברובה אל קיר הבית.

„מה רצונכם ממני“ — שאל קרול.

„בלום פיך ו!“, צעק הגאורדיסט.

„נעמיד אותו במקום נוח יותר“, התערב השני ובתנועה רובה סמן לקרול את הכיוון. קרול עלה אל הכפר בידיים מורמות. מעבר לדרך נשפך נחל קטן אל תוך הואג. בילדותו, בזמן חופשתו, דג קרול דגים בנחל הזה עם דרדקי הכפר. „עמוד ליד עץ הערבה“ ציווה עליו המבוגר בקולו היבש והצרוד. קרול נעמד ליד העץ. הוריד את ידיו והם לא הגיבו. מוחו עבד בקדחתנות. קפיצה לתוך הנחל — לא, אי אפשר לשחות בו, מימי רדודים מדי. אל הואג לא יגיע — יירו בו בדרך. „אנסה להתנפל עליהם במפתיע“ — חשב. — האדמה בוצית והם יתחלקו.

מן הבית יצאה השכנה עם שני דליים. ראתה את קרול, נעמדה והצטלבה. אחר־כך החלה בוכה בקול רם. גם מבתים אחרים יצאו אנשים. בכפר קטן זה, נולצ'ובה, מתפשטות שמועות במהירות. הגאורדיסטים הביטו בחוסר סבלנות בכיוון לכפר. שתי דמויות הופיעו על הגשר שמעל לנחל ואחר כך פנו אל קרול. היו אלה שני קציני ס.ס.

ילדים רבים התחילו מתקבצים, אחריהם באו גברים ונשים מתוך הכפר.

^o יחידות סלובקיות על־שם מייסד המדינה הפאשיסטית הסלובקית הבדלנית — הלינקה.

כ־50 איש היו, שקטים ונזעמים. אפילו הילדים לא הוציאו הגה. הגרמנים התקרבו ושאלו את הגארדיסטים:

„הזוהי הציפור?“

המבוגר שביניהם ענה בגרמנית: „כן, אדוני.“

„אלוז, גהן ויר וי“, נשמעה הפקודה.

קרול לא זו ממקומו. „זוו“, צעק הגארדיסט הצעיר ודחפוהו ברובה. קרול הסיט את רובהו. האנשים התחילו לרטון. הגברים סגרו עליהם. „מה אתם רוצים ממנו?“ שאל מישוהו וכולם במקהלה חזרו על השאלה. „מה אתם רוצים ממני?“ שאל קרול. אחד מקציני ס.ס., בחור חסון וגבוה, ענוד אותות הצטיינות על חזהו ביקש לתרגם את דבריו.

„אתה יהודי, תבוא אתנו“. לפתע התפרץ מבין הרגליים כלב, כלבו של מילאן, אחד השכנים, קשקש בזנבו והחל ללקק את ידיו של קרול. ניכר שהגרמנים הופתעו והתורגמן פיגר במלאכתו. קרול ליטף את ראשו של הכלב מתוך רווחה כלשהי ואמר: „לא נלך מפה, דולנצ'ר“. ופנה בשקט אל הקצין: „אינכם אלא טועים, אינני יהודי, נולדתי בכפר הזה, הנני איש הכפר“. דבריו תורגמו. „הוא שלנו“ צעקו הגברים. הגרמנים נראו במבוכה, ושאלו את הגארדיסט בגרמנית: „האין זו טעות?“

„למה אם כן קפץ מהחלון וניסה לברוח, אם מצפוננו נקי?“ שאלתו זו של הגארדיסט שכנעה את הגרמנים. „שאל אותו את השאלה הזו!“ אמר הקצין השני. „ראיתכם מתקרבים אל ביתי“ ענה קרול. — „בטוח הייתי כי עורכים אתם מצדו על פועלים בשביל לשלחם לגרמניה. הנני הגבר היחידי במשקי ואינו יכול להרשות לעצמי לעזבו אפילו ליום אחד“.

רחש נשמע מפי הכפריים. אנשים נוספים הצטרפו — כמחצית תושבי נולצ'ובו עמדו מסביב. שוב תורגמו דבריו. התרגום הזה היה כהצלה בעיני קרול. ניתן לו זמן לחשוב ולענות בשקט. „תעמולת זוועה קומוניסטית חדרה לתוך ההור הזה. — הייתי רוצה לדעת עכשיו מי הוא הברנש“ שאל אחד מן הקצינים. איש זקן התקרב אל מעגל האנשים. ראש הכפר — פאבל דודובץ. קומתו הגבוהה כפופה קמעה מנטל השנים ומעבודה קשה. הוא נע בכבדות על רגליו החולות. ראשו השב והמגולה, מתנדנד עם כל צעד. פניו מביעים התרגשות גדולה. סנטרו רועד, ובעיניו מבצבצות דמעות. האנשים פנו לו דרך. גם הגרמנים לא עצרו בעדו. הוא נגש אל קרול, שם את ידו המיובלת על כתפיו.

„אל תפחד סבא, אל תתרגש, הכל יעבור בשלום“, ניסה קרול להרגיעו, אם כי ידע את דאגתו לגורל הכפר.

„מה אתם רוצים מאיש זה?“ פנה דודובץ אל הגרמנים. דבריו תורגמו.

„מי הוא הזקן הזה?“ — שאלו הגרמנים.

„ראש הכפר“ ענה איש הגארדה. „דרוש שיזוהה את הברנש!“ — פקד הגרמני.

„זה נכדי“ הייתה תשובתו הנרגשת של הזקן.

(*) ובכן — נלך.

שוב נשמעו קולות מסביב. „תנו לנו לחיות! אין אנו גורמים לכם שום צרה, אנו אנשים עובדים“.

„שילך לעזאזל!“ רטן הקצין הגרמני. „יכולתם לחסוך לנו טיול נאה זה בברוך עד לברכיים“. הם פנו לאחור והלכו. נעלמו בין עצי הערבה. יאן היאס בא במרוצה, שני תרמילים בידיו. לתוך הכיס תוחב לקרול את אקדחו. הם עולים בדרך אל היער. האנשים מחייכים, מנפנפים בידים. „דרישת שלום לבחורים!“ צועקים אחדים מהם.

קרול ויאן עזבו את הכפר והגיעו אל קצה היער. קרול התישב על עץ כרות ולידו ישב יאן. ברכיו רעדו. חולשה אחזה אותה. לבו הלם כפטיש. „המרת את דעתך ברגע הנכון. הכומר שלנו היה מאד מרוצה ממך.“ מתלוצץ יאן.

„נולדתי מחדש, הנני בן יום. שמע, ינו, לא אשכח לאנשי נולצ'ובו את אומץ לבם. לא אשכח, כי לא נמצא בכפר אף אדם אחד, שהיה מוכן להסגיר אותי.“ „אל תדבר שטויות! האינך זוכר מה אמר לך סבי בבואך הנה? לך זכות חוקית להיות פה, אנחנו לא היטלריסטים. נו, עכשיו קום, הרי רצית לשמור על רגליך היבשות ולא להתבוסס בברוך בחושך. היום יהיו החברה בבונקר מרוצים. יש חדשות“.

השמש האביבית האדומה שקעה מאחורי ההרים. הם עולים. מרחוק נשמע הד יללת הקטיושות. היום הוא 20 במרץ 1945.

MY VILLAGE NOLCOVO

AKIVA NIR

This is a personal story about an exceptional Slovak village where, in contradistinction to most other places in occupied Europe, the local population aided their Jewish comrade. Nolcovo was an isolated, very poor village on the Vag river, without a post office or a shop, whose connection with the world was the ferry over the river. Karol, the scion of a Jewish family who had settled there two generations ago, came there from Bratislava for a few days to look for the partisans hiding out in the Liptov mountains. The villagers persuaded him to stay on for a couple of months, and then he joined the partisans together with the village head's grandson. On a visit to the village, on March 20th, 1945, Karol saw Hlinka Gardists approaching and attempted to escape by jumping through the window. He was caught and was about to be handed over to an SS Officer who had come to look for partisans. The Gardists suspected him of being a Jew. The villagers quickly surrounded the little group and an argument developed between them and the Gardists and the German. The village head declared that this was his grandson and that he had jumped out of the window in order to escape deportation to Germany. Although everyone knew him to be a Jew, no traitor was found to deliver Karol to the Germans.